

24. UDDİK

24. ULUSAL DİLBİLİM KURULTAYI

BİLDİRİ KİTABI

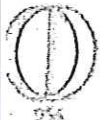
17-18 Mayıs 2010

Ankara

Yayına Hazırlayanlar
Çiğdem Sağın-Şimşek
Çiler Hatipoğlu

ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Fakültesi

Yabancı Diller Eğitimi Bölümü

ORTA DOĞU TEKNİK UNİVER
MIDDLE EAST TECHNICAL UNIV

udkodtu@metu.edu.tr

Basıldığı yer: ODTÜ BASIM İŐLİĐİ, ANKARA
Basıldığı Tarih : NİSAN 2011
Tel: 210 40 94

147 H. Gülru YÜKSEL ve Suzan Bir Çarpaz Çözümleme: Türkçe ve İngilizce Yazılı 355
KAVANOZ Metinlerde Bağlaç Kullanımı

160

169 **YUVARLAK MASA BİLDİRİLERİ**

179 **KONU 1:** Türkçenin Sözvarlığına İlişkin Derlem Temelli
Gözlemler

187 **Yöneten:** Mustafa AKSAN

199 Ümit MERSİNLİ ve Türkçenin Biçimbirim ve Sözcük Türü İşaretlemesi 367
Mustafa AKSAN

210 Yeşim AKSAN ve Yılmaz Türkçe Sözvarlığının Nicel Betimlemesi 377
YALDIR

221 Seda ÖZ ve İpek YILDIZ Türkçe Kurgusal Metinler ve Süreli Yayınlar 388
Derlemi: Tasarım ve Uygulama

233 Aygül UÇAR ve Özlem Eylemlerde Çokanlamlılık: Sözlük Verisinin Derlem 398
KURTOĞLU Temelli Görünümleri

244 **KONU 2:** Çok Dilli Ortamlarda Türkçe

257 **Yöneten:** Jochen REHBEİN ve Çiğdem SAĞIN ŞİMŞEK

269 Bilgehan Atsız GÖKDAĞ Türkiye'nin Toplum Dilbilimsel Durumu ile İlgili 413
Kimi Görünüşler

280 Belma HAZNEDAR İngilizce ve Türkçe'nin Eşzamanlı Ediniminde 423
Biçimbilimsel ve Sözdizimsel Özellikler

289 **KONU 3:** Türkçe için Genel Amaçlı Sözlü Derlem

301 **Yöneten:** Oluşturmada Veri Bilgisi, Çeviriyazı
Ölçünleştirmesi ve Derlem Yönetimi

314 **Şükriye RUHİ**

322 M. Güneş Can ACAR ve 437
Kerem ERYILMAZ Sözlü Derlem için Web Tabanlı Yönetim Sistemi

331 Çiler HATİPOĞLU ve Sözlü Derlem Çeviriyazısını Standart Dil ve Ağıza 444
Özlem KARAKAŞ Göre Ölçünleştirme

342 Hale IŞIK-GÜLER ve Betil 455
ERÖZ-TUĞA Çeviriyazıda Geribildirim, Sesli Duraklama,
Sessizlikler ve Ünlemlerin Ölçünleştirilmesi

351 Şükriye RUHİ Sözlü Derlem için Veribilgisi Geliştirme: Bağlam ve 463
Tür Kavramlarına Derlem Dilbilimi Açısından bir
Bakış

342

ÇEVİRİYAZIDA GERİBİLDİRİM, SESLİ DURAKLAMA, SESSİZLİKLER VE ÜNLEMLERİN ÖLÇÜNLEŞTİRİLMESİ

Hale IŞIK-GÜLER & Betül ERÖZ-TUĞA

Orta Doğu Teknik Üniversitesi

hisik@metu.edu.tr, beroz@metu.edu.tr

1. GİRİŞ

Alanyazında sözlü söylemin çeviriyazıya aktarılmasındaki farklı yaklaşımlar sebebiyle, genel amaçlı sözlü derlem oluşturulmasında, özellikle de ODTÜ Sözlü Türkçe Derlemi Projesinde (ODT-STD) olduğu gibi çoklu çeviriyazıcı sistemiyle çalışılan durumlarda, çeviriyazının ölçünleştirilmesi elzemdir. ODT-STD kapsamında iletişimi düzenleyici özelliği kabul edilen (Schegloff, 1981) geri-bildirim, sesli duraklamalar ve ünlemler için başlıca iki tür uygulama yapılmıştır: (1) uzunluk ve hece sayısı ölçünleştirmesi, (2) sesin yazıya dönüştürülmesi. Bu bildiride söz konusu ölçünleştirmeler ele alınacaktır.

Proje ekibi düzenli olarak uygulamalı çeviriyazı ölçünleşme çalışmalarıyla çeviriyazılarda karşılaştıkları örnek ve problemleri paylaşarak ölçünleştirmeyi sağlayıp, “doygunluk” ve “yineleme” (İng. saturation and iteration) tekniklerini kullanarak çeviriyazı yönergesini oluşturmuştur. Ayrıca, edebi eserlerdeki geribildirim ve ünlemlerin yazıya yansıtılma şekilleri incelenmiş ve ölçünleştirme kuralları ve listeleri zenginleştirilmiştir.

Çeşitli dillerde karşılıklı konuşmalardaki sözcelerin yaklaşık beşte biri geribildirimlerden oluştuğu için (Çubukçu, 2005) sözlü derlem çalışmalarında bu dilsel öğelerin incelenmesi ve ölçünleştirilmesi önemlidir. Derlem verisinde bu öğelerin sözlü Türkçedeki kullanımlarının yazıya yansıtılışlarındaki olasılıklar ve değişkenlikler gözlemlenmiş ve ölçünleştirilmiştir (örn. hı/hı/hı-hı/hı-hı/hı-hı, he ya/ha ya, vb.).

Konuşmada çeşitli işlevler gören sessizliklerin de iletişim (bkz. Ephratt, 2008), incelik ve kültürle bağlantılı anlamlarının örneklendirilebilmesi (Sifianou, 1992; 1997) veya ruhdilbilimsel işlevlerinin dilbilimciler tarafından araştırılabilmesi için derlem çalışmalarında hassas/kesin ölçüme olanak verecek şekilde işaretlenmeleri gerekmektedir. *Sözlü Türkçe Derlemi*'nin çeviriyazılarında kullanılan EXMARaLDA Partitur Editor'deki süre göstergesi ve ses dalgası panelinin buna olanak vermekte ve böylelikle ölçünleştirmede güvenilirlik artmaktadır. Sesli duraklamalar için ise derlemde duraklamanın uzunluğuna göre “e/em” ya da “ee/eem-emm” kullanılmıştır. Yapılan bir ön ölçünleştirme çalışmasıyla ancak bu ses/yazımlar kullanıldığında çeviriyazıcıların daha güvenilir aktarımlara ulaşılabilirdiği gözlenmiştir.

Sözcüksel ve sözcüksel olmayan ünlemlerin üzerinde de çeşitli çalışmalar yapılmış ve ünlem yazımları söyleyiş ve varsa anlamsal ayrışmalarını da yansıtacak bir şekilde çeviriyazı yönergesine yansıtılmıştır (örn. uyarı olarak “Aman!” ve önemsizlik belirten “Amaan!”). Bu çalışmada *Sözlü Türkçe Derlemi*'ndeki özellikle sözcüksel olmayan çoklu-şekilli (İng. multi-mode) geribildirim ve sesli duraklamaların işlevsel yapıları, kullanılan ODT-STD için HIAT sözce sonu işaretlemeleriyle birlikte tartışılacaktır.

1.1 Neden Ölçünleştirme?

Özellikle çoklu çeviriyazıcı kullanılan derlem projelerinde çeviriyazıcılar arasındaki güvenilirliği (Eng. inter-transcriber reliability) en üst düzeye çıkarma gerekliliği bulunmaktadır. Bunu yaparken göz önünde bulundurulması gereken bir kaç önemli etmen mevcuttur. Aktarım için *çeşitliliği göz ardı etmeyen bir sınırlama* getirilmesi gereklidir. Bununla birlikte çoğu çeviriyazıcıların uzmanlık sahibi olmadığı da unutulmaması gereken bir diğer etmendir.

Hali hazırda bu gibi süreçlerde derlem projelerinin yöneticilerine yardımcı olacak, Sözlü Türkçe'nin yazıya aktarılması sırasında kullanılabilir kapsamlı (geribildirimleri, ünlemleri vb. içeren) bir sözlük ve yazım kılavuzu bulunmaktadır. Bu çalışma bu amaca yönelik olarak ODT-STD kapsamında atılan adımları örneklemek adına yapılmıştır.

2. ALANYAZIN

Büyük ölçekli ulusal derlemlerde (örn., BNC, ANC) çoğunlukla ölçünleştirme amaçlı olarak standard yazım'a (Eng. standardized orthography) başvurulmuş ve bu bir ölçek olarak çeviriyazıcı yapanlar tarafından kullanılmıştır.

Bir önceki bölümde de dile getirildiği üzere sözlü Türkçe derlemleri henüz oluşum aşamasındadır. Bu sebeple alanyazında kapsamlı bir ölçünleştirme çalışmasına rastlanmamış, ancak Türkçe'nin bu çalışma kapsamında ilgilendiğimiz bazı özellikleri (örn. geribildirim ve ünlemler) ile ilgili derlem temelli olmasa da araştırma çalışmaları mevcuttur. Bu çalışmaların veri inceleme ve veri paylaşım yöntemleri, Türkçe ile ilgili geniş kapsamlı ölçünleştirme kitapçıkları hazırlanırken yardımcı olabilecek niteliktedir.

Türkçe ünlemler ile ilgili olarak daha önce sözdizimsel özelliklere (Akar, 1988) ve ünlemlerin edimbilimsel yapı ve işlevlerine (Büyükkantarçioğlu, 2000, 2006; Külebi, 1990) bakılmıştır. Türkçe'de geribildirimler için ise Çubukçu (2005) detekleyici geribildirimlerin özellikleri ve sınıflandırılmaları üzerine çalışmıştır. Bu çalışmalarda amaç sözlü dilin yazıya aktarılması olmadığı için ölçünleştirme amacına gidilmemiştir. Türkçe'de özellikle sessizlik ve sessiz duraklamalar'ı konu alan bir söylem analizi çalışması rastlanmamıştır.

3. YÖNTEM

3.1 STD Ölçünleştirme Süreci

ODTÜ Sözlü Türkçe Derlemi Projesinde ölçünleştirme sürecinin ilk aşamasında, Ekim 2008'den başlayarak alanyazında geribildirimlerin, ünlemlerin ve sesli duraklamaların ne şekilde yazıya aktarıldıkları ve kategorize edildikleri incelendi. Bunun için örneğin Aksan (1983), Bayraktaroğlu (1992), Büyükkantarçioğlu (2000, 2006) gibi ilgili çalışmalara bakıldı. Bunun yanında özellikle ünlemler için edebi eserlerin taranması yoluna gidildi. Bu amaçla Haldun Taner, Aziz Nesin, ve Muzaffer İzgü'nün eserlerinde ilgilendiğimiz Türkçe birimlerin yazıya ne şekilde yansıtıldığı incelendi.

Bir sonraki aşamada STD proje grubu, toplanan verilerin pilot çeviriyazısına başladı. Bazen aynı sözlü metinler her bir grup çalışanı tarafından ayrı ayrı çözümlendi, bazen de farklı

sözlü metinlerden edinilen bilgiler bir araya getirildi. Bu paylaşımların yapıldığı çeviriyazı karşılaştırma toplantıları haftada birkaç kere, 6-8 kişilik bir grupta yapıldı.

Bu toplantılarda yineleme (eng. iteration) ve doygunluk (eng. saturation) yöntemleri izlenerek aşağıdaki iki çeşit ölçünleştirme uygulamaları yapılmasına karar verildi:

1. Uzunluk ve hece sayısı ölçünleştirmesi
2. Sesin yazıya dönüştürülmesi ile ilgili ölçünleştirme

Ekim 2008 ile Mart 2010 arasında farklı gelişim süreçlerinden geçilmiş, yeni gelen çeviriyazı dosyaları ve karşılaşılan güçlükler göz önünde bulundurularak bazen bir önceki uygulamaya geri dönüş olmuştur.

3.2 Uzunluk ve Hece Sayısı Ölçünleştirmesi

Bu tip ölçünleştirmede (a) *geribildirimler* ve (b) *ünlemler* ele alındı. Örneğin, uzunluk olarak “haa”, “haaa” ve “haaaa” olarak duyulan geribildirim için iki yazım biçimi saptanmıştır. Kısa duyulan geribildirim için “ha”, uzun duyulan geribildirim için, duyulan “a” sesinin uzunluğu ne olursa olsun, yazımda iki “a” ile sınırlandırılmıştır. Ünlemlerde ise, örneğin derlem verisinde “vaaay!” ve “vaaaaaay” ile karşılaşılmıştır. Burada da geribildirimler için uygulanan ölçünleştirme prensibi benimsenmiş ve ünlemde uzun duyulan “a” kısmı iki sınırlandırılarak “vaay” biçimi benimsenmiştir.

3.3 Sesin Yazıya Dönüştürülmesi

Sözlü Türkçe’de ve derlem verisinde sıkça karşılaşılan ama yazılı dilde benimsenmiş bir karşılığı olmayan bazı sesler için yazıya dönüştürme çalışması yapıldı. Bunlardan bir tanesi “cümle başı belirteci” (Eng. Sentence Initialiser) olarak isimlendirdiğimiz ve dudak/ağız şaplatma sesine benzer cümle başlangıç sesinin yazımıdır.

Örnek (1)

328 [10:03:8]	329 [10:06:6]
ISA [v]	((0.9)) tıh ben ölürüm ya öyle. _birine

Bu sesin sözlü Türkçe’nin yazımında yerleşmiş olan karşı olma/kabul etmeme için kullanılan (ve aynı şekilde kulağa gelen) “cık” ile karıştırılmaması için, ayrı bir şekilde yazıya “tıh” olarak geçirilmesine karar verilmiştir.

4. ÖRNEKLEM

Bu bölümde ölçünleştirme çalışmaları derlem verisi kullanılarak sesli duraklamalar, sözcüksel olmayan geribildirimler, sessizlikler ve ünlemler için örnekleneyecektir.

4.1 Sesli Duraklamalar

Sesli duraklamalar için ilk aşamada toplanan veride ağızlar ve yöresel konuşma biçimlerinde sesli duraklamalardaki sesli harf kullanımında çeşitli farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu farklılıkları çeviriyazıya geçirirken, çeviriyazıcı sayısının fazla olması nedeniyle sorunlar yaşandığı ve değişik çeviriyazıcılar arasındaki güvenilirliği (Eng. intertranscriber reliability) sağlamak için ölçünleştirme yoluna gidilmiştir. Duraklar yazıya ya tek başına “e” ünlüsü tek başına kullanılarak veya “m” ünsüzü ile beraber kullanılarak geçilmiştir. Ancak bilgi kaybını önlemek ve farklılıkları vurgulayabilmek için de aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi EXMARaLDA programındaki *comment tier*, yani yorum satırına duyulduğu düşünülen ses yazılmıştır (bkz. Örnek 2).

Örnek (2)

	66 [01:40.5]
CEV000041 [v]	ee

Sesli duraklamalardan sonra ölçülebilir bir sessizlik bulunmaktaysa arkasına satır üstü işaretli konulmuştur.

Örnek (3)

	142 [02:48.5]
RUK000029 [v]	((0.6)) ee' ((1.0)) ben ne gün geldim? _Pazartesi
	144 [02:53.1]
MUS000031 [v]	geldi. _e' ((0.5)) Cuma mı ne gelmiş de İstanbul'dan
	186 [04:11.0]
BUR [v]	((0.3)) eem' ((0.2)) Nisa. _ne o İsa gibi.

Sesli duraksamadan sonra belirgin sessizlik olmadığı durumlarda herhangi bir satır sonu işaretlemesi yapılmamıştır.

4.2 Sözcüksel Olmayan Geribildirimler

Sözcüksel olmayan geribildirimleri ölçünleştirirken “tam kelime olmayan sesler” (Carter & McCarthy, 1997) tanımı kullanılmıştır. Konuşucular arasında *destekleyici/kabullenici* (İng. supportive/ agreement) ve *düzenleyici* (İng. regulative) işlev gören sözcükler ile *reddetme* ve *karşı çıkma* (İng. rejection/ disagreement) işlevlerini sağlayan sözcükler geribildirim sayılmıştır. Aşağıdaki tabloda derlem verisinde rastladığımız ve ölçünleştirdiğimiz geribildirim sözcükleri bulunmaktadır. Çeviriyazı yaparken bu geribildirim sözcüklerinin sonuna satır sonu sembolü olarak EXMARaLDA ODT-STD klavyesinde bulunan satır üstü nokta işareti (') kullanılmıştır.

Tablo 1

Derlemede kullanılan geribildirim sözceleri

<u>Destekleyici/kabullenici, düzenleyici</u>	<u>Reddetme ve karşı çıkma</u>
hı/hıı/hı-hı/hı-hıı/hıı-hıı	ı-ıh
hm/hmm/hm-hm/hm-hmm/hmm-hmm	ı-ım
ha/haa/ha-ha/ha-haa/haa-haa	
he/hee/he-he/he-hee/hee-hee	

Bu aşamada çeşitli sorunlarla karşılaşmış ve bunlara çeşitli çözümler bulunmuştur. Mesela aynı formdan türeyen pek çok versiyon olması bir sorun teşkil etmiş ve ölçünleşmeyi elzem hale getirmiştir.

Birden fazla heceli geribildirimlerde (hı-hı/hı-hıı/hm-hm/hm-hmm/ha-ha/ha-haa/haa-haa/ı-ıh/ı-ım) iki hecenin arasında, önünde veya ardında boşluk bırakmadan, satır üstü işareti ile birlikte tire işareti kullanılmıştır.

Örnek (4)

117 [03:17:8]	118 [03:22:9]
ISA	var. <u>hı-hı'</u>

Şayet geribildirim sözcü dizilerinde sözcükler arasında ölçülebilir bir duraklama yoksa (0.1 saniyeden az), Örnek 5'te görüldüğü gibi tek bir (') kullanılmıştır. Ancak, eğer duraklama ölçülebiliyorsa her bir sözcükten sonra Örnek 6'daki gibi (') konulmuştur.

Örnek (5)

124 [02:37.5]
BUR [v] hı hı hı'

Örnek (6)

134 [02:37:0]	134 [02:37:8]	134 [02:38:6]
RUK [v] yaptıydık hep beraber	ha •	onlar. • ha-ha'

Aşağıda, Örnek 7'de görüldüğü gibi çoklu şekilli geribildirimlerin satır sonu işaretlemesi yapılırken, geribildirim işlevini doğru yansıtabilme adına verinin çoğu için satır üstü nokta işareti (') kullanılırken, çok belirgin bir şekilde soru işlevi gören geribildirimler için soru işareti (?) kullanılmasına karar verilmiştir.

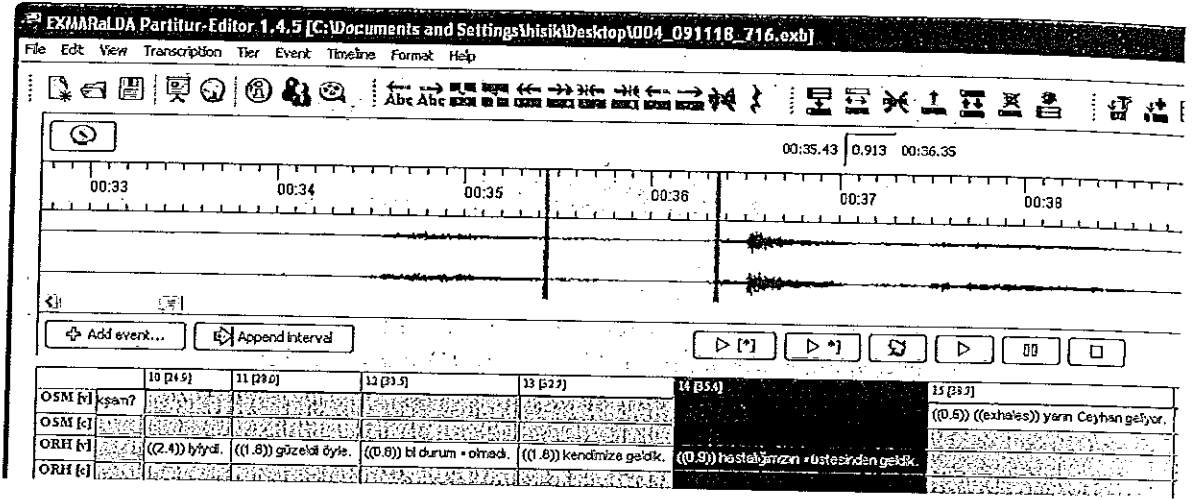

Örnek (7)

64 [01:19.1]	65 [01:20.0]
RUK [v] uyuyor mu?	
BUR [v]	hı-hı'

4.3 Sessizlikler

Derlemdeki 0.1 saniyeden kısa sessizlikler için EXMARaLDA Partitur Editor'daki ODTU-STD klavyesi kullanılarak büyük siyah yuvarlak (bkz. Şekil 1, saniye 35.4) kullanılır. Çeviriyazıda HIAT ilkesi takip edilerek 0.1 saniyeden uzun olan sessizlikler ölçülür ve bir sonraki konuşmacıya atanır. Sessizliklerin uzunlukları ((,)) olarak, yani tek ondalık belirtilerek, yazılır.

Şekil 1. Sessizlik ölçümü

Sözlü Türkçe Derlem dosyalarında 2009'da yapılan EXMARaLDA programı güncellemesi ile çok hassas sessizlik ölçümü sağlanmıştır.

4.4 Ünlemler

Ünlemler için Haldun Taner ve Aziz Nesin'in eserleri ve Türkçe üzerine yapılmış çeşitli çalışmalar taranmıştır. Bu çalışmalardan bazıları: Atabay, Kutluk ve Özel (1983), Büyükkantarcioglu (2000), Külebi (1990) ve Akar (1988).

Çoklu şekilli ünlemlerin belirlenmesinde yükselen ezgiyi diğer sesletimlerden ayırt etmek için Örnek 8'deki gibi ünlem işareti ("!") kullanılmıştır.

Örnek (8)

	182 [03:48.5]	183 [03:49.5]	184 [03:50.0]
RUK [v]		tüh!	
BURC [v]	((0.2)) daha yeni.		((0.5)) uyanır ama. Juykusu fazla şey değil.

Örnek 9'daki "ay" ve Örnek 10'daki "yav" için olduğu gibi ünlem yüksek sesle ya da yükselen ezgiyle söylenmemişse herhangi bir sözcüce sonu işareti kullanılmamış ve aynı sözcücenin parçası kabul edilmiştir.

Örnek (9)

	71 [01:20.5]
RUK [v]	((0.8)) ay ne numaracı bu dal

Örnek (10)

	72 [02:52.0]
OSM [v]	((laughs)) ((6.0)) şu makinanın sigortasız olması durumu kötü oldu ya.
ORH [v]	((laughs))
	73 [03:00.3] 74 [03:03.2] 75 [03:05.1]
OSM [v]	((1.4)) hı-hı
ORH [v]	((2.3)) Colin'in? ((1.7)) yav ((0.4)) benim anlamadığım böyle
	76 [03:10.2]
ORH [v]	şey ((0.7)) Colin((0.3)) üç kuruştan kaçan bir firma da değildir. nasıl oldu

STD'de temsil edilen ya da edilmesi beklenen ünlemlerden bir kısmına ve diğer ölçünleştirme çalışmaları sonucu oluşturulan çevriyazı kurallarının ilk baskısına Ruhi, Hatipoğlu, Eröz-Tuğa, Işık-Güler (2010)'dan ulaşmak mümkündür.

5. SONUÇ

Sözlü derlem çalışmalarında ölçünleştirme yabancı derlemlerde çoğunlukla standart yazım kuralları gözetilerek (Eng. standard orthography) ve sözlü dil sözlükleri kullanılarak yapılmıştır. Türkçe için bu şekilde çok kapsamlı bir kaynak olmadığından STD için proje ekibi tarafından ölçünleştirme çalışmaları yapılmıştır. STD'deki geribildirim, ünlem ve sesli duraklamalar ile ilgili ölçünleştirme çalışmalarında ağırlıklı olarak iki amaç gözetilmiştir. Birincisi, derlem kullanıcıları için olanakların genişletilmesi ve aramaların güvenilirliğinin artırılmasıdır. İkincisi ise çevriyazıcılar için çevriyazı sürecinde işlevsellik ve kolaylık sağlanmasıdır.

Kaynakça

- Akar, D. (1988). Some Syntactic Properties of Turkish Interjections. *Studies on Turkish Linguistics* (6), 265-274.) Ankara : METU Yayınları
- Atabay, N., Kutluk, İ. ve Özel, S. (1983). *Sözcük Türleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Büyükkantarcıoğlu, N. (2000). A Pragmatic Analysis of Interjections in Turkish in the Context of Informal Reactive Responses (Resmi-Olmayan Sözel Tepkiler Bağlamında Türkçe Ünlemler Üzerine Edimbilimsel Bir İnceleme), 10th. International Conference on Turkish Linguistics (ICTL 2000), Bosphorus University 16-18 August 2000.
- Büyükkantarcıoğlu, N. (2006). An analysis of Turkish Interjections in the context of Reactive Idea Framing. *H.Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(23), 19-32.
- Çubukçu, H. (2005). Karşılıklı konuşmada destekleyici geri bildirim. Ergenc, İ., İşsever, S., Gökmen, S. ve Özgür Adın (Haz.), *Dilbilim İncelemeleri* (s. 289-304). Ankara: Doğan Yayıncılık.
- Ephratt, M. (2008). The functions of silence. *Journal of Pragmatics* 40(11), 1909-1938
- Külebi, O. (1990). Türkçe ünlemlerin kullanımbilim (Pragmatics) yönünden incelenmesi. *Dilbilim Araştırmaları*, 1, 10-35.
- Ruhi, Ş., Hatipoğlu, Ç., Eröz-Tuğa, B., Işık-Güler, H. (2010). A guideline for transcribing conversations for the construction of spoken Turkish corpora using EXMARaLDA and HIAT. Ankara: Setmer Publishing.
- Schegloff, E. (1981). Discourse as an interactional achievement: Some uses of uh-huh and other things that come between sentences. In D. Tannen (ed.), *Analyzing discourse: Text and talk*. Washington, DC: Georgetown University Press, 71-93.
- Sifianou, M. (1992). *Politeness phenomena in England and Greece*. Oxford: Oxford University Press.
- Sifianou, M. (1997). Silence and politeness. In A. Jaworski (ed.), *Silence: Interdisciplinary perspectives*, Berlin: Mouton de Gruyter, 63-84.